

Political Economy

เศรษฐศาสตร์การเมือง บทที่ 8 ทฤษฎีภาวะทันสมัย

และทฤษฎีการพึ่งพา

ทฤษฎีภาวะทันสมัย และ ทฤษฎีการพึ่งพา

- ▶ การพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมของประเทศโลกที่สามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากจะไม่นำไปสู่ความเจริญเติบโต (Economic Growth) แล้ว ยังก่อให้เกิดผลเสียนานัปการในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยทางตรงและทางอ้อม เช่น ปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงิน ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาการเจริญเติบโตอย่างไร้ระเบียบแบบแผนของเมือง และการขยายตัวของชุมชนแออัด ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ปัญหาสิทธิมนุษยชน และปัญหาเสรีภาพทางการเมือง
- ▶ นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเห็นว่าทฤษฎี เช่น ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

ลักษณะของประเทศด้อยพัฒนา

3

- ▶ ประเทศด้อยพัฒนา คือ ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่มีความยากจน
- ▶ ความยากจน (Poverty) หมายถึง ความขาดแคลนในปัจจุบันที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
- ▶ องค์ประกอบของภาวะด้อยพัฒนา ได้แก่
 1. ประชากรส่วนใหญ่ว่างงาน (Unemployment)
 2. ความไม่เท่าเทียมกัน (Inequity) ระหว่างรายได้ของบุคคล
 3. ประชาชนมีการศึกษา (Education) ต่ำ

ความหมายของคำว่า “การพัฒนา”

4

- ▶ การพัฒนา (Development) = การขยายตัว (Growth) (ความหมายแบบดั้งเดิม)
- ▶ โดยปกติ การพัฒนาวัดได้จากการวัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP)
- ▶ Gross Domestic Product คือ มูลค่าตลาดของสินค้าและบริการขั้นสุดท้ายที่ถูกผลิตภายในประเทศในช่วงเวลาหนึ่งๆ โดยไม่คำนึงว่าผลผลิตนั้นจะผลิตขึ้นมาด้วยทรัพยากรของชาติใด
- ▶ คำว่า “การพัฒนา” กับ “การขยายตัว” ใช้สลับเปลี่ยนกัน

ความหมายของคำว่า “การพัฒนา”

- ▶ $GDP = \text{รายจ่ายเพื่อบริโภค} + \text{รายจ่ายเพื่อการลงทุน} + \text{รายจ่ายของรัฐบาล} + \text{รายจ่ายสุทธิของต่างประเทศที่ซื้อสินค้าผลิตในประเทศ}$
- ▶ หรือ $GDP = \text{Consumption} + \text{Investment} + \text{Government spending} + \text{Net Exports (exports - imports)}$
- ▶ อย่างไรก็ตาม (GDP) จีดีพี เป็นดัชนีชี้วัดผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ **แต่ไม่สามารถชี้วัดคุณภาพชีวิตได้**
- ▶ มีความแตกต่างบนหลักการพื้นฐานระหว่าง การพัฒนา (Development) กับ การขยายตัว (Growth)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา (Development Theory)

6

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

- ▶ ความสำเร็จในการพัฒนาของกลุ่มยุโรปตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งยึดแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยม (Capitalism)
- ▶ นักทฤษฎีที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวความคิดและทฤษฎีภาวะทันสมัยคือ **วอลวิทแมน รอสโตว์ (Walt Whitman Rostow)**

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

7

วอล วิทแมน รอสโตว์ ได้แบ่งวิวัฒนาการของการพัฒนาเศรษฐกิจออกเป็น 5 ขั้น
(Stages of Growth)

1. สังคมดั้งเดิม (Traditional society)
2. สังคมก่อนทะยานขึ้น Pre-conditions for take-off
3. สังคมทะยานขึ้น (Take-off)
4. สังคมที่ก้าวสู่การพัฒนา (Drive to maturity)
5. สังคมที่คนส่วนใหญ่มีการบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ (High mass consumption)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

8

1. สังคมดั้งเดิม (Traditional society)

มีลักษณะสำคัญ คือ การผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตทางการเกษตร (แบบครัวเรือน ถือจารีตประเพณี) โดยเศรษฐกิจการค้ามีขนาดเล็ก ปัจจัยการผลิตใช้เทคโนโลยีระดับต่ำ และคนส่วนใหญ่ไม่สนใจหรือมีทัศนคติไม่ดีต่อการพัฒนาการผลิตให้ทันสมัย

2. สังคมก่อนทะยานขึ้น (Pre-conditions for take-off)

ขั้นตอนนี้เริ่มต้นที่ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมเห็นชอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและพยายามแสวงหาแนวทางการพัฒนาสู่ความทันสมัยด้วยเหตุผลต่างๆ (ติดต่อกับภายนอก) เช่น เพื่อชาติ เพื่อกำไรส่วนบุคคล เพื่อชีวิตที่ดีขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดการจัดองค์การทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มุ่งไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลให้รายได้ประชาชาติและรายได้ส่วนบุคคลค่อย ๆ เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ แต่อย่างไรก็ดีขั้นตอนนี้สังคมส่วนใหญ่จะยังคงอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

9

3. สังคมทะยานขึ้น (Take-off)

ขั้นตอนนี้เริ่มต้น เมื่อสิ่งกีดขวางการพัฒนาสู่ความทันสมัยถูกทำลายลง ประสิทธิภาพการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นทั่วไป โยองค์การทางการเมืองสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าอย่างเต็มที่

4. สังคมที่ก้าวสู่การพัฒนา (Drive to maturity)

เป็นขั้นตอนที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างกว้างขวางตลอดทั้งระบบเศรษฐกิจ การผลิตภาคอุตสาหกรรมมีการแบ่งย่อยจัดประเภทตามความชำนาญเฉพาะอย่างมาก ผลประโยชน์บางส่วนจากการที่ประสิทธิภาพการผลิตและผลผลิตเพิ่มขึ้นจะถูกจัดสรรไปเพื่อเป็นสวัสดิการต่อสังคมโดยตรง เพื่อการลงทุนในต่างประเทศ และเพื่อการใช้จ่ายทางการทหาร

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

10

5. สังคมที่คนส่วนใหญ่มีการบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ (High mass consumption)

ในขั้นตอนนี้ เทคโนโลยีจากขั้นตอนที่ 4 ที่นำไปใช้เพื่อการผลิต จะถูกนำมาใช้เน้นที่การบริโภค เช่น การเตรียมอาหาร การบรรจุภัณฑ์ การถนอมอาหาร ตลอดจนการผลิตสินค้าฟุ่มเฟือย โดยที่การลงทุนเพื่อการผลิตสินค้าและบริการยังคงมีอยู่ แต่การลงทุนจะเน้นไปที่ด้านการศึกษา สวัสดิการ และการพักผ่อน

ปล. ขั้นตอนที่ 1-3 จัดว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4-5 จัดว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้ว

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

11

ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นแนวคิดกระแสหลัก (conventional wisdom) มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

- ▶ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth)
- ▶ การเพิ่มบทบาทของรัฐในด้านการวางแผน (planning) เพื่อผลักดันให้นโยบายความเจริญเติบโตมีการดำเนินการอย่างจริงจัง
- ▶ คำนึงถึงเรื่องการช่วยเหลือ (aid) ทั้งจากประชาชนภายในประเทศและจากความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศ เพื่อผลักดันให้เป้าหมายและแผนงานสามารถปฏิบัติได้

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

12

- ▶ จุดเด่นขององค์ประกอบอันเป็นแก่นแท้ (essential elements) ของทฤษฎีนี้ได้แก่
 1. ในระบบเศรษฐกิจสังคมย่อมจะมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “ภาวะเก่าแก่” (traditional) กับ “ภาวะทันสมัย” (modern) ซึ่งแทรกอยู่ในทุกส่วน
 2. ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้ว (developed countries) ก้าวไปสู่ภาวะทันสมัยด้วยตัวของตัวเอง ประเทศด้อยพัฒนา (underdeveloped countries) ประสบความล้มเหลวที่จะดำเนินกระบวนการสร้างภาวะทันสมัยได้อย่างเต็มที่
 3. วิธีการจัดสภาวะสังคมทวิภาค ได้แก่ กระบวนการอันหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับขั้นตอนของการเจริญเติบโต (stages of growth)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

13

4. จุดหมายปลายทางของภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ (economic modernization) ก็คือ การสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ทันสมัย (the modern economic structure) หรือการสร้างพื้นฐานทางการผลิตแบบสังคมอุตสาหกรรม (industrialization) และการสร้างชุมชนเมือง (urbanization)
5. จุดหมายปลายทางในการจัดระเบียบทางสังคมและการเมือง (sociopolitical order) ก็คือการดำเนินตามประสบการณ์ของประเทศยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ในการสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีตัวแทน (representative democracy)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

14

6. ผู้เชี่ยวชาญที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสถียรภาพของความทันสมัย ได้แก่ วิศวกร สังคมที่สำคัญได้แก่ผู้เชี่ยวชาญ (experts) ที่มีความรู้ความเข้าใจลักษณะความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (technological progress) ของประเทศ ก้าวหน้าในตะวันตก รวมทั้งเข้าใจถึงวิธีการจัดระเบียบทางสังคมและการเมืองแบบทันสมัย

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

15

จุดอ่อนของทฤษฎีภาวะทันสมัย

- (1) เป็นการแบ่งสังคมอย่างหยาบ ๆ
- (2) ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของขั้นตอน ของการพัฒนาในแต่ละประเทศ ว่าสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่นของสังคมอย่างไร
- (3) เสนอว่ารูปแบบการพัฒนามีแนวทางเดียว คือ การเลียนแบบการพัฒนาของประเทศตะวันตก

ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

▶ จุดกำเนิด

1. ความล้มเหลวของทฤษฎีภาวะทันสมัยในการพัฒนาประเทศ
2. บทบาทและอิทธิพลของนักสังคมนิยมลาตินอเมริกัน

▶ Andre Gunder Frank, Fernando Henrique Cardoso , Theotonio Dos Santos กล่าวว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัยไม่สามารถนำไปใช้ในประเทศด้อยพัฒนาได้สำเร็จ เพราะยังพัฒนาไป คนรวยยิ่งรวยขึ้น แต่คนจนกลับจนลง พวกเขาจึงต่อต้านทฤษฎีภาวะทันสมัย และได้เสนอแนวคิด ทฤษฎีพึ่งพาเอาไว้ดังนี้ คือ

ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

17

► ความหมายของการพึ่งพา

- การพึ่งพา หมายถึง เงื่อนไขด้านสถานการณ์ที่ว่า ถ้าประเทศ กำลังพัฒนาดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการ นำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็น ประเทศกำลังพัฒนาจะต้อง พึ่งพาประเทศอุตสาหกรรมทุนนิยมอย่างมากในด้านสินค้าประ เภททุน เทคโนโลยีการผลิต ผู้เชี่ยวชาญ การลงทุน การศึกษา และวัฒนธรรม
- ดังนั้น ถ้าพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัยต่อไป ประเทศตะวันตกที่เจริญจะเป็น ศูนย์กลางทุกอย่าง ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นบริวาร หรือต้องพึ่งพาทายนอก อยู่ตลอดเวลา - กระบวนการที่สามารถกระทำได้คือ การลดการพึ่งพาจากภายนอกลง

► Dos Santos

- “การพึ่งพิงนั้นเราหมายถึงสถานการณ์หนึ่งซึ่งเศรษฐกิจของประเทศหนึ่งตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการพัฒนา และการขยายตัวของเศรษฐกิจอื่นซึ่งเศรษฐกิจแรกนั้นต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของการพึ่งพิงซึ่งกันและกันระหว่างเศรษฐกิจสองประเทศ หรือมากกว่า และระหว่างเศรษฐกิจเหล่านี้กับการค้าของโลก จะมีลักษณะของการพึ่งพิงต่อเมื่อบางประเทศ (ผู้เหนือกว่า) สามารถขยายตัวและเลี้ยงตัวเองได้ ในขณะที่ประเทศอื่นๆ (ผู้พึ่งพิง) สามารถจะทำสิ่งนี้ได้แต่เพียงในฐานะที่เป็นการสะท้อนของการขยายตัวนั้น ซึ่งสามารถที่จะให้ผลได้ทั้งในทางบวกและทางลบต่อการพัฒนาประเทศของเขา”

Dependency Theory (ทฤษฎีพึ่งพา)

19

- ▶ เงื่อนไขของการพึ่งพาต่อการครอบงำระบบเศรษฐกิจ
 - ▶ นายทุนต่างชาติจะเข้ามามีบทบาทในการผลิต และการค้าโดยผ่านบริษัทข้ามชาติ (transitional corporation)
 - ▶ รัฐบาลจะต้องดำเนินนโยบายคล้อยตามคำแนะนำของ รัฐบาลทุนนิยมตะวันตก
- ▶ จุดมุ่งหมาย :
 1. ลดความไม่เท่าเทียมกัน
 2. ลดการว่างงาน
 3. ลดความยากจน
 4. เพิ่มความสามารถการพึ่งตนเอง

Dependency Theory (ทฤษฎีพึ่งพา)

20

แนวคิดหลักมาจากนักวิชาการมาร์กซิสต์ใหม่ - การหลุดพ้นจากการพึ่งพา

แนวคิดหลัก :

- ▶ สภาพด้อยพัฒนาเป็นผลมาจากการที่ทรัพยากรและส่วนเกินทางเศรษฐกิจไหล (Drained) ไปสู่โลกพัฒนาแล้วเนื่องจากลัทธิล่าอาณานิคม
- ▶ การพึ่งพาระบบทุนนิยมทำให้กลายเป็นประเทศบริวารทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นแหล่งวัตถุดิบ ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม และเป็นแหล่งขยายตัวการลงทุน

Dependency Theory (ทฤษฎีพึ่งพา)

21

แนวคิดหลัก :

- ▶ ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะเอารอดเอาเปรียบ เช่น การขายวัตถุดิบราคาถูก แต่กลับต้องซื้อสินค้าอุตสาหกรรมในราคาแพง โดยการถ่ายโอนบรรษัทข้ามชาติ
- ▶ การพัฒนาและความด้อยพัฒนาไม่แยกจากกัน – เกิดในประเทศเดียวกันและระหว่างประเทศ
- ▶ สภาพด้อยพัฒนาเป็นกระบวนการเชื่อมโยงไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ

1. เศรษฐกิจรอบนอกอยู่ภายในสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (The international context of peripheral economies)
2. การเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นนำและนายทุนในประเทศ กับชนชั้นนำและนายทุนต่างประเทศ (Links between local dominant classes and international ones)
3. ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น (unequal relationships leading to more inequalities)

1. จงอธิบายถึง แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย ตามที่ท่านเข้าใจ
- 2 . จงอธิบายถึง ทฤษฎีการพึ่งพา ตามที่ท่านเข้าใจ

1) จงตอบคำถามต่อไปนี้ (10 คะแนน)

- ▶ ปัจจัยการผลิต คืออะไร มีอะไรบ้าง
- ▶ ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ มีอะไรบ้าง
- ▶ ระบบเศรษฐกิจในโลกมีกี่ระบบ อะไรบ้าง

2) จงให้ความหมายของคำว่า “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ตามที่ท่านเข้าใจ

3) ขอบเขตของการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองตามแนวทางแบบนีโอมาร์กซิสต์ มีอะไรบ้างจงอธิบาย

4) การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองในยุคก่อตั้ง มีลักษณะเช่นไร จงอธิบาย

5) แนวคิดเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก ของ Adam Smith มีหลักการพื้นฐาน อะไรบ้าง จงอธิบาย

6) ท่านเข้าใจแนวคิดแบบพหุนิยมอย่างไร จงอธิบาย